

Adnan Kadrić

OSVRT NA SIMBIOZU POETSKOG I PROZNOG NARATIVA U DJELIMA NASUHA MATRAKČIJA BOŠNJAKA (?-1564)

Sažetak

U radu se skreće pažnja na simbiozu proznog i poetskog narativa u djelima Nasuha Bošnjaka iz Visokog (?-1564). Njegova djela su zanimljiva, kako za opće kulturološke studije, tako i za jezičke ili književnoznanstvene analize. Osnovu za vlastiti narativ Matrakçi Visočanin nalazi u svetopovijesnom narativu, biografiji Božijeg poslanika i carskim hronikama, prethodnika i suvremenika. U ovom radu želimo skrenuti pažnju na funkciju poezije u proznim djelima, uglavnom u putopisnim hronikama, Nasuha Matrakčija. Iako je funkcija poezije u općem okviru historijskog narativa Nasuha Matrakčija ponajprije dekorativna, ona ima, očito, i posebnu strukturalnu vrijednost u naglašavanju određenih poruka i ideja u njegovim djelima. Inače, jedna od općih osobitosti gotovo svih prozних djela Nasuha Matrakčija Bošnjaka jeste simbioza prozних cjelina i poetskih fragmenata koji se međusobno dopunjuju.

Ključne riječi: književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima, 16. stoljeće, poetski i prozni narativ.

Nasuh Matrakçi Visočanin (?-1564), matematičar, pjesnik, carski hroničar, poznavalac vojnih disciplina, minijaturist, kartograf i kaligraf, osoba je koja zavređuje posebnu pažnju znanstvene i stručne javnosti. Njegova djela su zanimljiva kako za opće kulturološke studije, tako i za jezičke ili književnoznanstvene analize. Osnovu vlastitog narativa nalazi u svetopovijesnom narativu, biografiji Božijeg poslanika i carskim hronikama, prethodnika u suvremenika. U ovom radu želimo skrenuti pažnju na Nasuha Matrakčija kao pjesnika na orijentalnim jezicima, a osobito na njega kao na pjesnika kratkih poetskih fragmenata u strukturi njegovih prozних narativnih djela.

Početak 16. stoljeća dolazi do svojevrsnog procvata prijevodne literature iz oblasti matematike, historije, geografije, lijepo umjetnosti i književnosti. U svim navedenim oblastima okušao se i Nasuh Matrakçi iz Visokog.¹ Treba

1 O Nasuhu Matrakčiji Bošnjaku, rođenom u Visokom (karye-i Visoka) u porodici Karađoz, dosad je već prilično pisano. Vidi: Yurdaydın, Hüseyin G. (1965) *Matrakçı Nasuh'un Hayatı ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler*. Ankara. Treba napomenuti da se na osnovu podataka iz popisnih deftera može samo pretpostvljati dalje porijeklo Nasuha Matrakčija

napomenuti da forme pisanja i sastavljanja djela iz spomenutih oblasti često variraju: nekad su to traktati, nekad komentari, nekad hronike. Općenito gledajući, u spomenutom periodu otpočinje prijevod nekih zanimljivih djela iz prirodnih znanosti, da bi se taj proces donekle primirio, te se kasnije opet otpočelo s prevođenjem slične literature s evropskih jezika. Veliko je pitanje, koje je više stvar istraživačke naravi, zbog čega od sredine 16. stoljeća postepeno slabi prevodilačko zanimanje za znanstvena djela iz oblasti prirodnih znanosti, a nevjerojatno se pojačava produkcija djela mističko-filozofske naravi.² Dakako, ne radi se o općem pravilu, nego o tendenciji, tako da je jako teško donijeti neki ozbiljniji sud o spomenutoj pojavi čak i u specifiziranim studijama koje bi se bavile spomenutim fenomenom. Svoje djelo iz oblasti matematike Nasuh Matrakči Bošnjak počinje u vrijeme sultana Selima, dovršava ga 1517. godine i nudi ga na uvid tadašnjoj učenoj eliti na osmanskome dvoru. Radi se o djelu *Cemālü'l-Küttāb ve Kemālü'l-Hisāb / Ljepota spisateljica i savršenstvo u računstvu* (جمال الكتاب وكمال الحساب). Navedeno djelo predstavlja podužu, ali prilično zapaženu studiju iz matematike. Drugo djelo jeste djelomični prijevod Taberijeve *Historije* s arapskog na osmanski, s dodatkom o turskim dinastijama i osmanskim vladarima do sultana Bajezida. Djelo ima naslov *Mecme 'ü-t-Tevārīh* (مجمع التواريخ) / *Stjecište hronika* [926/1520]. Matrakčijevo djelo *Tuhfetü'l-Guzāt* (تحفة الغزات) / *Dragulj o ratnicima* [936/1529] interesantna je rasprava o ratovanju i ratnim tehnikama početkom 16. stoljeća. Navedena je studija, možda, najintrigantnija i najinteresantnija za imagološke studije u starijoj bošnjačkoj književnosti. Dakako, književno-znanstvena obrada spomenutog djela podrazumijeva i poznavanje izvora opće Matrakčijeve imagološke stereotipizacije, ali i odgovarajući kontekst i smisao teksta, te bi svaka studija bez prethodnih istraživačkih preduvjeta donijela više “imagoloških” pogrešaka i stranputica nego znanstvenih rezultata i ocjena. U navedenom djelu Matrakči se pokazuje i kao stručnjak za ratne taktike. Priručnik *'Umdetü'l-Hisāb* (عمدة الحساب) / *Principi računstva* [940/1533] prerađena je i dopunjena verzija ranijeg Matrakčijevog udžbenika iz matematike. Djelo *Mecme 'ü-l-Menāzil* / *Skup odmorišta* (مجمع المنازل) [944/1537] neka je vrsta carskog historijskog putopisa, gdje se opisuje sultanov obilazak nekih krajeva u Iraku i Iranu, te se to djelo još naziva i *Menāzil-i Sefer-i Irakeyn / Konačišta pri putovanju kroz dva Iraka*. Pošto je sultan Sulejman

Visočanina. Ako bi se prihvatila istinitom pretpostavka da je Karadoz, otac Nasuhov, bio isti onaj Karadoz koji je imao posjed u Jošanici između Visokog i Sarajeva krajem 15. stoljeća, onda je i realna pretpostavka da je Nasuh otišao na dvor na više nauke već kao dijete muslimana, što i nije bilo neobično za Bosanski sandžak tog vremena.

- 2 Zanimljivo je da sličnu pojavu pojačane produkcije mističkih djela imamo i kod jevreja u Osmanskom carstvu u istome periodu.

Zakonodavac u prvom planu, opisuje se sultanov pohod, i djelo se posvećuje sultanu, Matrakčijev putopis bi se žanrovski uvjetno mogao nazvati i carskim putopisom. Dakako, spomenuto djelo doista je na granici današnjih odrednica žanrova: djelo ima osobitosti i carskog putopisa ali i carske hronike. Druga Matrakčijeva historijska putopisna hronika poznata uglavnom je pod odrednicom *Süleymān-nāme* / *Knjiga o Sulejmanu* (سليمان نامه) [950-958/1543-1551] i bavi se putovanjem i pohodom sultana Sulejmana Zakonodavca u pravcu srednje Evrope, ka teritoriju današnje Mađarske. Radi se o tematskom podžanru *sulejmannama* (djelā posvećenih sultanu Sulejmanu) a sadrži dosta podataka koje srećemo i u drugim hronikama tog perioda. Od ostalih kratkih Matrakčijevih hronika / historija može biti interesantna i ona koja nosi naziv *Tevārīh-i Āl-i ‘Osmān* / *Hronika porodice Osmanlija*, čije se autorstvo često pripisuje Rustem-paši, iako je samo posvećena Rustem-paši. Kraće Matrakčijeve hronike jesu sljedeće: *Fetiḥ-nāme-i Karaboğdān* (فتحنامه قره بوغدان) [945/16. novembar 1538], spomenuta hronika *Süleymān-nāme* (سليمان نامه) [950-958/1543-1551] i djelo *Tārīh-i Sultān Bāyezid ve Sultān Selīm* (تاریخ سلطان بایزید و سلطان سلیم). Navedena djela sadrže kraće poetske fragmente najčešće sa mesnevi-rimom unutar proznih cjelina. U Matrakčijevim hronikama o događajima čiji suvremenik nije bio nalaze se uglavnom isti stihovi kao i u drugim, prethodnim hronikama, tako da je gotovo nemoguće govoriti o njegovom autorstvu u tim stihovima. No, postoje i stihovi, pa i čitave pjesme, unutar hronika koje je Nasuh Matrakči iz Visokog pisao upravo u vrijeme kad su se ti događaji zbivali. Stoga, ograđujući se od mogućeg Matrakčijevog autorstva stihova u hronikama pisanim na osnovu ranijih hronika, kao i od stihova koji stoje u njegovim stručnim djelima iz oblasti matematike, odlučili smo se malo pozabaviti onim Matrakčijevim poetskim cjelinama koje je pisao unutar proznog teksta djela koja opisuju suvremene događaje, i to poetskim ulomcima pisanim u mesnevi-rimi.³

3 U radu ne planiramo detaljnije analizirati neka druga narativna obilježja Matrakčijeva djela. Štaviše, od Matrakčijeve tri *sulejmannama* mi ćemo se pozabaviti dvjema, dok hronike, kao što su: *Mecme’ü-t-Tevārīh* (مجمع التواريخ) / *Stjecište hronika* [926/1520], *Tevārīh-i Āl-i ‘Osmān* / *Hronika porodice Osmanlija*, *Fetiḥ-nāme-i Karaboğdān* (فتحنامه قره بوغدان) [945/16. novembar 1538] i djelo *Tārīh-i Sultān Bāyezid ve Sultān Selīm* (تاریخ سلطان بایزید و سلطان سلیم), nećemo posebno analizirati u ovom radu uglavnom zbog dva razloga: a) nismo mogli sa sigurnošću utvrditi autorstvo brojnih stihova u njima; b) uglavnom opisuju događaje o kojima je Matrakči čitao ili slušao i nije bio svjedok opisanih zbivanja. Jedino je za vrijeme *sulejmannama* koja opisuje period osvajanja od 1520. do 1537. Matrakči je bio živ i svjedok zbivanja događaja u spomenutom periodu. No, posebnu analizu tog djela nastojat ćemo dati u radovima koji slijede ili nakon prijevoda istog djela na bosanski.

Primjer 1.**Viteški duh u poetskim fragmentima unutar djela*****Tuhfetü'l-Guzāt* (تحفة الغزات) / *Dragulj o ratnicima* [936/1529]**

Viteški duh poezije Nasuha Matrakčija iz Visokog, koji se osjeća i tematizira u nekim njegovim djelima, naprosto je svojevrsni odraz i vremena u kojem je živio i opće geostrateške i vojne politike i situacije, kako na bosanskom krajištu, tako i u Carstvu početkom 16. stoljeća. Pisani tekstovi u to vrijeme, dakako, bili su i pod snažnim utjecajem “hronika osvajanja i pobjeda”. Nasuh Matrakči, kao sultanov paž, pisar i hroničar, bio je pod vidnim utjecajem takvog stila pisanja. Napisao je nekoliko hronika, prevodio je Taberijevu hroniku osvajanja čak i iz ranih perioda širenja islama, pisao je hronike o osvajanjima i vremenima koja su mu neposredno prethodila ili pak o događajima čiji je sudionik i sam bio. Kod njega se da razlučiti novi podžanr pisanja, a to je *viteški tematski podžanr* epskog narativnog proznog ili poetiziranog diskursa. Čak i sam nadimak *Matraki* (borac s dugim viteškim štapom) upućuje na to da se radi o osobi koja se, između ostalog, bavila i određenom vrstom viteškog nadmetanjima u različitim prilikama, uglavnom prilikom održavanja različitih dvorskih “parada i viteških natjecanja” u prijestolnici, u Carigradu. Stoga treba dati i nekoliko napomena o Nasuhu Matrakčiju kao vitezu⁴. Bio je čuveni ratnik, vješt u jahanju konja, strijelac i musketir. Svojom je rukom napisao djelo *Tuhfetü'l-Guzāt* (تحفة الغزات) / *Dragulj o ratnicima*. Djelo ima 42 lista. Završava se na strani 42a, gdje stoji bilješka da je prijepis djela završen krajem šabana 939. godine (1532.), dok u samo uvodu stoji da je djelo *Tuhfetü'l-Guzāt* (تحفة الغزات) / *Dragulj o ratnicima* pisano i 936. [1529.] godine. Autor je Nasuh es-Silāhi eş-şehir bi-Matrākī. Djelo počinje zahvalom Bogu i blagosiljanjem Poslanika, a potom slijedi traktat u kojem se podstiče časna borba za domovinu. Od stihova prvo izdvojamo sljedeći poetski fragment pisan u poetskoj formi mesnevice, iskazan kroz riječi Sa‘da ibn Vekkasa:

4 Podatke preuzimamo i citiramo prema djelu: Kahraman, Atif (1995:481-488) *Osmanlı Devletinde Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.

دیدی کوردیم کم رسول الله کید	بیلکیم لیک کیش جنک لیدر
یوزلری و کوزلری بزر آقید	طنولری غایت لطیف آقید
بلدم زند بیری جبر لیک	هم معین بیری میک لیک
سولعدر اولمیشدی حرب سید	تاکه بیتم کیشی اولمیشدی سید
کم مهاجر لردن لیدر درت نغز	ذلتی لقی سی لیدر لرضاری

هر بیری

Nasuh Matrakči Bošnjak:

Tuhfetü 'l-Guzāt (تحفة الغزات) /

Dragulj o ratnicima

(Sül. Ktp. Esad Ef. - 2206; 9b)

Didi gördüm kim Resulullāh gider
 Yüzleri ve gözleri berrāk idi
 Bildim anuñ biri Cebrā'il idi
 Şol kadar olmışdı harb-ı şedīd
 Kim muhācirlerden idi dört nefer
 Her birisi verdi cānun kaçmadı
 Tā şehādet rütbesi nākış olmaya

Bilesince iki kişi cenk ider
 Tonları gāyet laṭīf ve āk idi
 Hem ma'iyetin biri Mikā'il idi
 Tā ki yetmiş kişi olmışdı şehīd
 Altmış altısı idi enşāriiler
 Şusuz oldu cümlesi içmedi
 Ol şehādet gülistānı şolmaya

(TG:9b-10a)

*Reče:*⁵ „Vidjeh kako Božiji poslanik ide
 čim saznaše da boj vojuju osobe dvije
 Bijahu lica njihova i oči njihove blistave
 hlače njihove ugodne i bijele.

5 Kontekst u koji se uklapa pjesma jeste sljedeći: *Prenosi se od Sa'da ibn Vekkasa ...*

*Shvatih - jedan od njih bi Džebrail
 a onaj drugi s njim bi Mikail
 Tako je žestoka borba bila
 da je poginulo sedamdeset šehida:
 od muhadžira četiri vojnika, a
 šezdeset i šest bilo je ensarija.
 Svako od njih život je dao, bježao nije
 svako od njih žedan je bio, ali pio nije.
 Kako se stepen svjedočenja jednog Boga ne bi umanjio
 da ružičnjak šehadeta (la ilahe illallah) ne bi svehnuo...“*

(TG:9b-10a)

Matrakči koristi spomenute stihove da ukaže na značaj borbe za čast vjere, a u toj borbi, prema predaji, učestvuju i dva meleka. Koristi svojevrsnu tehniku *narrativne distance*, gdje ulogu pripovjedača radnje dodjeljuje Sa'du ibn Vekkasu, jednom od drugova Poslanika, a.s. Događaj se pripovjedno smješta u područje na granici legende i stvarnosti. U čitavom Matrakčijevom djelu *Tuhfetü'l-Guzāt* (تحفة الغزات) / *Dragulj o ratnicima* sreće se s takvom vrstom podsticanja, što djelu u cjelini daje posebnu stilsku obojenost i osobitu tematsku markiranost. Jedino se na kraju djela nalazi konkretan opis različitih vojnih taktika prilikom opisa borbe, osvajanja i odbrane od neprijatelja. Matrakčijev, dakle, uvodni dio svojevrsni je predtekst za opis vojnih taktika. Jezik je u djelu prilično jednostavan, sa dosta citata. Mnogi današnji israživači, na osnovu Matrakčijevog jezika, možda mogu donijeti zaključak da je spomenuto djelo mogao napisati samo neko kome je turski jezik maternji jezik. Međutim, sam pjesnik govori za sebe da je Bošnjak iz Bosne. Gelibolulu Ali kaže da među kaligrafima dvorske kancelarije iz Rumelijskog vilajeta ima i takvih koji su potpuno izmijenili dotadašnji perzijski stil pisanja i da je čitanje takvog pisma posve olakšano, da je u službama i institucijama takvo "olakšanje" prihvaćeno draga srca, te da je prethodnik u toj skupini reformatora, čak i prvi koji je uveo novine u pravopisu i grafopisu u admiistraciji svog vremena bio Matrakči Nasuh, tačnije da je "otkrivač tog novog stila" zapravo časni učitelj ostalih "*kaligrafa matrakčija*".⁶ Kaligrafi koji su pisali po njegovom stilu, kako se vidi iz navoda, čak su se i nazivali "matrakčije".

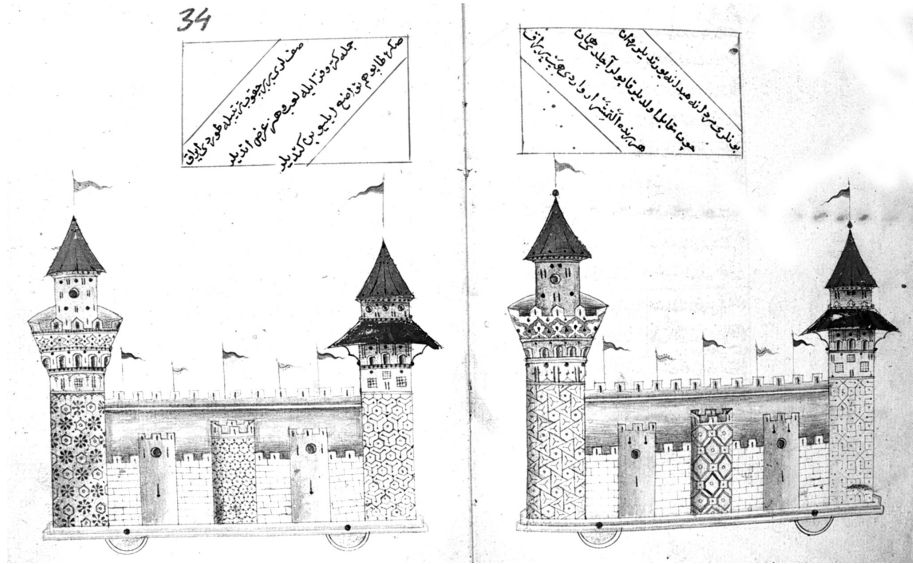
Na osnovu carske zapovijedi sultana Sulejmana, izdate 30. zul-kadea 936. god. po H., odnosno 27. jula 1530. godine, saznaje se sljedeće: Nasuh Matrakči je u periodu namjesništva Hajri-bega u Misiru (31. augusta 1517 - 11. oktobra 1522) bio pozvan da se takmiči s misirskim (egipatskim) vite-

6 Usp. Gelibolulu, Ali Mustafa, *Manakıb-ı Hünerveran*. İstanbul, 1926., str. 61. Cit. prema: Habib Efendi. *Hat ve Hattatan*. İstanbul, 1305., str. 159.

zovima. Kako se može zaključiti na osnovu temessuka Hajri-bega, Nasuh Matrakči Bošnjak na tom skupu vitezova odnosi važnu pobjedu. Nadalje, Nasuh Matrakči Bošnjak četvrtog dana dvorske proslave na Atmejdanu povodom obrezivanja prinčeva (20. jula 1530) predlaže sultanu da se umjesto ceremonijalnog izdavanja zapovijedi na arapskom jeziku izda ista ceremonijalna zapovijed na osmanskome turskom jeziku. U sultanovoj zapovijedi koja se odnosi na Nasuha Matrakčiju Bošnjaka stoje i titule koje se odnose na njega, kao što su **üstad-i ser-amed** (*učitelj predvodnika*) i **reis-i hünermend** (*vođa umjetnika*). Već je 1520. godine bio "Nasuh, poznat kao Borac dugog viteškog koplja" (*Nasūh eṣ-ṣehīr bi-Matrākī*). Zapravo, na osnovu arhivskih dokumenata o aktivnostima na Dvoru, nije poznato da je u vrijeme sultana Bajezida II i sultana Selima postojala igra i natjecanje u borbi s dugim viteškim štapom / kopljem (matrakom). U arhivskim podacima iz 1526. godine⁷ Nasuhovo ime stoji i među imenima poznatih dvorskih strijelaca lukom. Uz ime Nasuh stoji bilješka kako je on paž znamenitog učitelja Tadžuddina, *sjajnog majstora za gađanje lukom u sviti sultana Bajezida II*, te da je učitelj Tadžuddin dao Nasuha Matrakčija sultanu na službu kao dar zahvalnosti viteza svome vladaru. Nasuh Matrakči Bošnjak već 1530. ima pridjevak "Nasuh oružnik" (*Nasūh es-Silāhī*). Historičari koji opisuju dvorsku proslavu povodom obrezivanja prinčeva u vrijeme sultana Sulejmana Zakonodavca 1530. godine Matrakčiju Silahiju Bošnjaku daju i nadjevak "junak među borcima s dugim viteškim štapom" (*matrakçuların pehlivanı*).

U djelu *Tuhfetü'l-Guzāt* (تحفة الغزات) / *Dragulj o ratnicima* Nasuh Matrakči u tekst uvodi poglavlja o ceremonijama borbe različitim oružjem. Borbe se opisuju kao neka vrsta viteških sportskih nadmetanja. Knjiga ima 5 cjelina i 15 poglavlja. U prvom dijelu se opisuje *nadmetanje u gađanju strijelom* (5 disciplina) - L. 12a-15b. U drugom dijelu opisuju se *nadmetanja mačem i sabljom* (10 disciplina) - L. 16a-19a. U trećem dijelu opisuje se *borba topuzom*, s jednom ili dvije osobe (36 disciplina) - L. 21a-27b. U četvrtom dijelu opisuje se *nadmetanje u bacanju koplja* (6 disciplina: 3 hodajući kao pješak i 3 sa konja) - L. 27b-31b. U petom dijelu opisuje se *borba za osvajanje utvrda*. Na već spominjanoj svečanosti u julu 1530. godine Matrakči je na dvjema ogromnim hasurama nacrtao utvrde sa po četvero vrata. Oko 180 učesnika (vojnika) na manevru nosilo je različito oružje i primjenjivalo različite vojne taktike koje im je Nasuh Matrakči nacrtao i opisao (L. 32a-34a). Poslije kraćeg podsjećanja na spomenuti manevar na dvoru koji je sam isplanirao i isertao, a koji su promatrali svi prisutni na svečanosti, Matrakči u knjizi daje slike dviju utvrda.

⁷ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi No. 9306/1; rebiul-ahir 932./ januar 1526. *Mevācib-i cemā'at-i ehl-i hiref*. 'Cemā'at-i tīrgerān' (f. 14a).

Nasuh Matrakçı Bošnjak: Utvrde na manevru 1530. godine

Tuhfetü'l-Guzāt (تحفة الغزات) / Dragulj o ratnicima

(Sül. Ktp. Esad Ef. - 2206; 33b-34a)

Kao što se vidi, iznad slika Matrakçı daje kraće poetske odlomke u mesnevi-rimi. Stihovi glase:

چون مقابل اولدیلر قاپولر آچلدى همان
صفرلى بربر چقوب ترتیبله طوردی ایراق
صکره طاپو هم تواضع ایلیوبن کتدیلر
(TG:33b-34a)

بونلری مردانه میدانه یورتدیلر روان
هر برنده آتمشر ار واردی هپ پر براق
جمله کزوفز ایله لعب و هنر عرض اتدیلر

Bunları merdāne meydāna yürütdiler revān
Çün muḳābil oldılar ḳapular açıldı hemān
Her birinde altmışar er vardı hep pür berrāḳ
Şafları bir bir çıḳub tertīble ṭurdı irāḳ
Cümle kerr ü ferr ile la‘b u hüner ‘arz etdiler
Şoñra ṭāpū hem tavāzu‘ eyleyūben gıtdiler

(TG:33b-34a)

*Da krenu pješke do junačkog megdana, tad ih potjeraše
Kad nasuprot bijahu, kapije se odmah otvoriše.*

*Na svakoj kapiji po šezdeset ljudi bilo je, sve puno sjaja bijaše.
Bojni redovi njihovi, sve po jedan u stroju izlaziše, podalje zastadoše
Napadajući i povlačeći se, svi pokazaše vještine igre i umijeće
Kasnije, uz "tapu-naklon" ponizno odoše.*

Poezija u spomenutom djelu predstavlja stilski jaku poziciju teksta. Ona je naglašena slikom iznad koje je napisana. S grafostilskoga aspekta, oivičeni crvenom linijom, kao da čine jedinstvo sa slikom, navedeni stihovi dobijaju posebnu stilsku vrijednost. Navedni poetski fragment u poetskoj formi mesnevi je pisan je u *remel-i medžzuvv-i mahzuf* metričkom obrascu od 15 slogova - *Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün / Fā 'lün* (- * - - - * - - - * - - - * -). Kao što se vidi iz prijevoda posljednjeg stiha, osobito lekseme (*tapu*), Nasuh Matrakči i stihom opisuje uobičajne ceremonije u sportskim viteškim nadmetanjima: kad suparnici okončavaju dvoboj, izgovaraju "huu", i dok još stoje jedan naspram drugog, tri puta ljube zemlju, što se u stručnom vojno-viteškome registru naziva *tapu*, naklanjanje protivniku iz počasti. Navedeni običaj preuzet je iz misirske (egipatske) viteške tradicije, što napominje i sam Nasuh Matrakči Bošnjak. Narativna slika i figura opisa (hipotipoza) u navedenom poetskom fragmentu s mesevi-rimom tipični je primjer *etopeje* (poetskog opisa običaja) u bošnjačkoj književnosti na osmanskome turskom jeziku. Poezija je iskorištena u strukturi djela da naglasi određenu poruku autora i čini važan dio u ukupnom narativno-deskriptivnom mozaiku djela.

U Matrakčijevoj knjizi *Tuhfetü 'l-Guzāt* (تحفة الغزات) / *Dragulj o ratnicima* prikazane su i ostale vježbe (manevri) vojske (u 15 vojnih formacija), uz odgovarajuće shematsko-taktičke nacрте predstavljene i u pisanoj formi (L. 34b-42a). Navedena knjiga Nasuha Matrakčija Bošnjaka ukazuje na to da osmanska vojska nije napadala bez određenih već spremnih taktičkih shema, već se radi o vojsci koja se i uvježbavala po nekim već razrađenim taktičkim zamislama. Na kraju knjige nalazi se sljedeći poetski fragment:

بو سوزی خوش نصیحت قلدی آنلر	کیدوب اول مرد میدانم دنیلر
نه دستانلر ایدر کور	دیدیلر کور ندر دهرک مالی
کسر یارانای یارانای یانندن	محقق تیغنی چکمش قنندن
کله قرشو قلور فریاد و غلغل	بو احوالی کورر کلشنده بلبل
حجاب ایدنمکل برک و نباتی	که ای کل عمرکک یوقدرتباتی
فنا بی باقیه ایله زخیه	وفا قلمز بلورسینی دورخیه
قول ایلر نفسنی والله اعلم	او دورر بهلوان اولان دخی منم

/فی اواخر شعبان تم سنه 939/

42

ازین سرور لور و درین کلی او لوب بیاد کلمی خزاق لور در افق عیاد	کزیده قولش شاه جهانک بوغله را دلور کلی جارس اولا هر برسی مهر سواد
دم بو چنک بهر این سیم و بول جنک این دعای خیر له بیاد و ذکر جملا ساد اید اول انشاء الله	
مشق	
بوسوز خورین قلبی نه دستا نلرا اید کور کسر اری اید اید اید کلور سو قولور فریاد و غلغله بجا اید نکلر بر و بنانی ضای باقیه اید در حیرت	اید و کلر هم بیاد و دینلر دیدیلر کور ندر هم کمانی حقه یعنی یکین قند بواحوالی کور کله شنه بلبل کما ای کلر عر کلر یو قدر ثبات و خالیز بلور بر و در حیرت
او دو در بلوان اولان در حیرت قول ایلر نفس و انقاد علم	
۹ ۳ ۹ ۱	۲ او اوجر نماز ۲

ذکر یلر صنعتی اولور لور ایلر اولور
بوضه طالبک در عین اولور سو یلر که بول
ایچینده مندرج اولان ددر غزری اید
کفر و کفر دخی الماس اکلور یلر ای دلوب
عقل کور کلر یلر کور سوار اید نه لرا میزد اید
که غیره اهنای کور سید لور ای شانه الله تعالی
و بوقعیر ند پایه و حقیقه سر پایه بوسالر فرج
فرای و بو عجز نه فرج زادی انا ایلر
فرج مخمیر و بهر فرج تصویر کور بیا
قلیدن سواد کلر و معصومه اصلی بو علم سر
و فرج لطیف قول و فعلک و عزما سنت رسول
عید اللام لیلر و کعبه بلور و من در ناکم معاش
اسلام عوما و در کلاه مولا قولور خصوصاً
بو علم مجاری اولوب سنت رسول
عید الصلوة و السلام احیا اید لور مشق

Nasuh Matrakçi Bošnjak:

Tuhfetü'l-Guzât (تحفة الغزات) / *Dragulj o ratnicima*
(Sül. Ktp. Esad Ef. - 2206; 42a)

Gidüb ol merd-i meydānum denilir
Bu sözi hoş naşihat kıldı anlar
Didiler gör nedür dehrüñ me'ālī
Ne destanlar ider gör çığ-ı Zālī
Muħaqqak tīgüni çekmiş şanından
Keser yārāni yārāni yanından
Bu aħvālī görür gülşende bülbül
Güle karşı kıllur feryād u gülğul
Ki ey gül 'ömrüñüñ yoğdur sebātı
Hicāb idenmegil berg ü nebātı
Vefā kılmaz bilürini dūr-i hüre
Fenāyı bākıya eyle zahire
O durur pehlivān olan daħı mem
Şul eyler nefsinı vallāhü a'lem

*Spominje se 'Ja sam onaj čovjek od megdana', to se govori,
Što ovaj govor ugodnim savjetom učini, a oni
Rekoše: Gle, šta je smisao jednog trenu ovosvjetskoga
kakve epopeje sačini, vidi, ta perjanica Zalova.⁸
Zasigurno, on svoj mač izvuče iz krvi svoje
i kraj sebe posiječe prijatelje brojne.
U ružičnjaku Slavuj promatra te halove
pred Ružom jeca i graju diže:
O Ružo, tvoj život nema postojanosti stalne
nipošto se ne skrivaj u list i ostale biljke.
Vrijeme spletke milost Biljuru ukazati neće,
A ti - ulož i prolaznost za vječnost, kao zalag za crne dane
Onaj ko je junak-pehlivan, uz to još i musliman je⁹
on vlada sobom - a Bog zna najbolje.*

/Završeno krajem šabana, 939. godine, odnosno
u martu 1533. godine/

Knjiga *Tuhfetü'l-Guzāt* (تحفة الغزات) / *Dragulj o ratnicima* završava se navedenim poetskim odlomkom pisanim u metričko-stilskom obrascu *hezedž-i mahzufu* od svega 11 slogova, uz manje odstupanje u metričkoj shemi - *Mefā'īlūn Mefā'īlūn Fe'ūlūn* (* - - - * - - - * - -). Navedeni poetski fragment više je u formi narativne *patopeje*, slikovite figure opisa *psihološkog stanja* pjesnika predstavljenog kroz razgovor *Slavuja* i *Ruže* - vječiti motiv zaljubljenog i voljene / Voljenog i u lirskom (i simboličko-mističkom) poetskom diskursu bošnjačke književnosti na orijentalnim jezicima. Kao što smo već napomenuli, iste godine Nasuh Matrakči piše knjigu iz matematike '*Umdetü'l-Hisāb* (عمدة الحساب) / *Principi računstva* [940/1533]. Na četiri mjesta u knjizi sreću se poetski fragmenti u formi mesnevije, ali oni su deskriptivni, u skladu s osnovnim pristupom i metodom pisanja djela u cjelini.¹⁰ Što se tiče ostalih djela Nasuha Matrakčija iz Visokog, za proučavanje suodnosa simbioze poetskog i proznog narativa, osvrnut ćemo se prvo na njegov historijski putopis *Menāzil-i Sefer-i Iraḳeyn* / *Odmorišta na putu za dva Iraka*.

8 Legendarni istočnjački vitez.

9 Leksema *mem* (مم) skraćunica je za leksemu *musliman*, ili leksemu *ma'lum* (poznat) ili *memnu'* (zabranjen). Odabrali smo značenje (مم) *musliman* zbog ukupnog značenja distiha, iako je moguće odabrati i neko drugo značenje "šifrirane" lekseme.

10 Djelo iz matematike u POF-u jako iscrpno predstavio je dr. Džemal Čehajić.

Primjer 2.**Putopisni poetski fragmenti****u djelu *Menāzil-i Sefer-i 'İraḳeyn***

U putopisnom djelu *Menāzil-i Sefer-i 'İraḳeyn* Nasuh Matrakçi opisuje carsko putovanje sultana Sulejmana Zakonodavca kroz Irak i južni dio Irana, koji je bio pod osmanskom upravom. Matrakçi Bošnjak detaljno opisuje konake (odmorišta, odnosno *menāzile*) sultana, njegove garde i dvorske pratnje. Na samom početku djela sam Nasuh smješta svoje djelo među ostale knjige iz povijesti Osmanskog carstva (*Kitāb-ı Tevārīh-i Āl-i 'Osmān*), što dodatno objašnjava narav njegovog djela, smještajući ga u zaseban žanr historijskih carskih putopisa. Prvo opisuje konake sultana Sulejmana na putu do Tebriza i Bagdada. Polazak je iz Carigrada. Nasuh Matrakçi je u svojstvu sultanovog paža (*ḡulām-ı şāhī*). U knjizi se opisuju sve redom gradovi, utvrde i kule u istočnom dijelu Carstva, kao što su: Nevšar, Nahčevan, Merend, Sufyan, Dizrev, Husrevšah, Meraga, Serav, Erdebil, Van, Amik, Erdžiš itd. Zatim se detaljnije opisuje arapski i perzijski dio Iraka, odnosno dio Perzije pod osmanskom kontrolom. Nasuh Matrakçi opisuje čak i ruševine i polupusta mjesta u kojima su konačili. U knjizi je prvo dao podjelu naseljenih zemalja na sedam oblasti (iklima), prema tadašnjoj tradicionalnoj podjeli geografskih područja i zona na osnovu "zona utjecaja određenih kosmičkih sfera". Tu je, naprimjer, Bosna svrstana u *šestu zonu* (iklim), koja je pod utjecajem nebeskog tijela Merkura (zajedno je s Venecijom, Sofijom, Skopljem, Smederevom, Budimom, Pečuhom i ostalim krajevima u Evropi, uključujući i Sredozemno more do Magreba). Na osnovu spomenute podjele daje se općenito opis klime i prirodnih (rudnih) bogatstava koja, navodno, nastaju pod utjecajem određenih nebeskih tijela. Matrakçi na početku djela prvo opisuje polazak preko Uskudara do Akšehira i dolazak do Gegibize. Pritom crta klanice i utvrde, ubacujući na početku i sljedeći poetski fragment u mesnevi-rimi:

Ḳalem alub ele üstād-ı hātır¹¹

Bu resmi cem'iden menzil be-menzil

Nice menzil-i cihān-dīde Sikender

Bu resmi çünkü bünyād itdi üstad

Yine bir resm-i zībā kıldı zāhir

Dedi adına *Mecmū'-ı Menāzil*

Eğer derse beli dirdi muḳarrer

Menāzil ismini itmek gerek yād

(MSI:12 b)

11 U jedanaestosložnom metru *hezedež-i mahzufu - Mefā'iliün Mefā'iliün Fe'ülün* (* - - - * - - - * - -).

*Kalem u ruku majstor-sjećanje uze,
Opet sliku prekrasnu u postojanja uvede.
Sliku ovu: na jednom mjestu sve odmorište do odmorišta
Mecmû-'i Menâzil (Zbirkom odmorišta) nju nazva.
Koliko je samo svjetskih odmorišta Skender prošao.
Ako bi govorio, i on bi to sigurno potvrdio,
Jer tako sliku ovu majstor napravi,
Ime njeno, Menazil, treba spomenuti.*

(MSI:12b)

Navedeni dio sadrži implicitnu autobiografsku i autoreferencijalnu narativnu notu, iako na prvi pogled ostavlja dojam da se radi o nekoj vrsti distanciranog deskriptivnog poetskog fragmenta. Pored ovih stihova, Nasuh Matrakči crta mjesta koja obilazi, ukazujući dvostruko na metaforu narativnog mozaika u svojim djelima, sastavljenog od proze koju poezija svojim izgledom ubrzava i daje joj novi ritam, dok slike koje slijede predstavljaju posebnu tehniku naglašavanja složenog teksta djela u cjelini.

Nakon uvodnog poetskog fragmenta, Nasuh Matrakči daje nekoliko vrlo interesantnih slika, minijatura u kojima slika i opisuje krajeve kroz koje prolazi. Matrakči bilježi tačan datum dolaska u gotovo svako mjesto koje opisuje i/ili crta. Poetski fragmenti nekad su u formi rubaije ili mufreda. Proza je visokostilizirana s mnoštvom mudrih izreka, poslovice i poučnih podsjećanja iz bliže ili dalje povijesti Carstva. Daje vrlo zanimljiv opis klime za vrijeme carskog putovanja ili pri opisu nekih događaja koji se vežu za određeni kraj. Tako, naprimjer, pri opisu Hamedana i Isfahana, u stihu govori o bijegu kizilbaša prema mjestu Imam-i Sehl-i Aliju i hladnoći koja je tad zadesila te krajeve:

Bozarub beñzi serma'dan semānuñ Yañaqları göğermiş āsumānuñ
Şovuğdan elleri düşmüş çinaruñ Ayakları kurumuş cüy-i bāruñ

(MSI:39a)¹²

*Iskvari se boja neba od zime
Pomodrjeli obrazi površine nebeske
Od hladnoće ruke platana otpale,
Osušili se rukavci potoka što teče.*

(MSI:39a)

12 Pošto Matrakči bilježi u napomeni kad se radi o rubaiji, navedene stihove ubrojili smo, prema njegovom bilježenju, u bejtove (koji možda samo slučajno imaju mesnevi-rimu).

Ovaj poetski odlomak napisan 23. rebiul-ahira 941. god. po H. / 1. novembra 1534. godine predstavlja jedan od najljepših *opisa zime* u ranom periodu razvoja bošnjačke divanske poezije u prvoj polovini 16. stoljeća. Zanimljive opise prirode u određenim godišnjim dobima srećemo i kod Ali-bega Hercegovića Širija i kod Intizamija i nekih drugih velikih osmanskih pjesnika iz šesnaestog stoljeća. Dodatnu vrijednost ovom opisu daje prozna kontekstualizacija opisa dolaska zime. Time se proza i poezija dodatno dopunjuju: kontekstualiziraju i/ili stiliziraju. U daljem tekstu carskog putopisa Matrakçi nudi žive slike mjesta koja obilazi. Posebnu pažnju pridaje slikanju dvoraca, mostova i prirode. Detaljno opisuje dolazak sultana u Bagdad, kad svi izlaze na puteve i trg da ga dočekaju. Matrakçi piše da je taj dan “blagdan za Bagdad, čiju je unutrašnjost sreća ispunila”. Opis je dat sljedećim stihovima:

بدنر قدير ب اللر دعايه قپولر آغز اچدير شایسه
ایرقدن کورکه شاهی اوزنری اوزندی بویونی بارواون اتدی
چقوب بیریزیک اوستینه اولر کوزینی دیکمیشدی یوله منظر
صومق دوشوب اوکینه کوستر یول
یورک شوید دیواوزره در قول

(MSI:47a)

Bedenler kaldırıp eller du‘āya ¹³	Çapular ağız açdılar şenāya
Irakdan görmeğe şāhi uzandı	Uzatdı boynunu bārū ün atdı
Çıkub birbirinūñ üstüne evler	Gözini dikmişdi yola manzar
Şuşağ düşüb öñine gösterir yöl	Buyuruñ şöyle diyü üzredir kıl

(MSI:47a).

*Tijela podigoše ruke za dove
Usta otvoriše kapije za hvalospjeve.*

13 Metrički obrazac: jedanaesterac *hezēž-i mahzuf* - *Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün* (* - - - * - - - * - -).

*Da padišaha izdaleka vide, istegnuše se
Kule na tvrđavi - izdužiše se, daleko se oglasiše.
Jedne se na druge kuće ispele
S puta pogled nisu skidale.
Drveni vrč ispred njega pade, put pokazuje
Bujrum - sve govoreći, vjerni sluga na raspolaganju je!*
(prev. A.K.)

Navedeni opis sultanovog dolaska u Bagdad iz Matrakčijeva carskog putopisa na razmeđu je deskriptivne i narativne poezije. Nasuh Matrakči Bošnjak potom opisuje ljepotu dvora u Bagdadu, osobito dekoracije, za koje u jednoj rubajiji kaže da su po ljepoti iznad djela čuvenog slikara Manija. Nasuh Matrakči ide prema Basri. U svom putopisu slika krajeve i građevine da bi opis bio što vjerniji i potpuniji. Kao da je htio predstaviti gotovo sva turbeta slavni ljudi iz povijesti islama: turbe imama Muhammeda el-Gazalija, šejhul-islama Šehabudina Suhraverdija, te raznih šejhova i učenjaka iz krajeva koje su obilazili. Potom opisuje krajeve u perzijskom Iraku, odnosno dijelove zapadnog Irana. Matrakči unutar proznog opisa katkad navede i pokoji distih na perzijskom. Visokostiliziranom prozom opisuje sukobe s kizilbašama, tako da se često granica stvarnog opisa pomjera ka metaforičkim usporedbama sudionika događaja. Na kraju se Matrakčijev historijski putopis završava opisom dolaska sultana u Carigrad preko Antakije, Adane i Konje do Uskudara, 7. džumadel-ahira 942. god. po H. / 4. decembra 1535. godine.

Historijska epika u Matrakčijevom djelu

Suleymannama / Knjiga o Sulejmanu

Djelo *Suleymannama* zapravo je Matrakčijeva hronika osvajanja Šikloša, Ostorgona i Stolnog Biograda. Nasuh Matrakči pisao je knjigu po naredbi sultana Sulejmana Zakonodavca. Povod za pohod sultana Sulejmana jeste ponovno osvajanje Budima i Pešte. Ovo je knjiga koja se može koristiti i kao jedan od narativnih izvora za proučavanje historije pohoda na Budim i Peštu 27. augusta 1542. godine. Na početku se opisuju pripreme za pohod, slanje vojske i pružanje logistike. Vojska kreće iz Edirne i uglavnom slijedi put kraj Dunava. Pisac Matrakči detaljno opisuje mjesta kraj kojih prolazi, slikajući njemu zanimljive krajeve. U ovom radu oslanjali smo se na rukopis iz Topkapı muzeja (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. - H.K. 1608).¹⁴

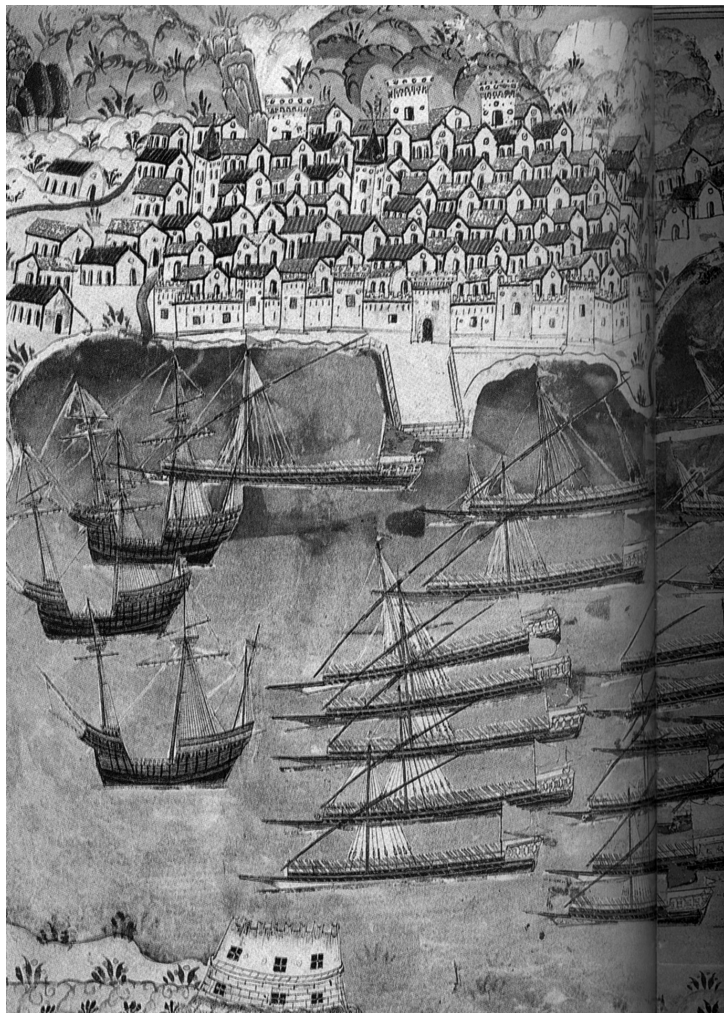
14 Uskoro se očekuje štampanje prijevoda ovog djela na bosanski jezik. Prevodioci su: Adnan Kadrić, Dženita Karić i Ahmed Zildžić.

Na jednoj strani ratovala su osmanske trupe pod vodstvom Sulejmana Zakonodavca, a na drugoj strani bile su, uglavnom, ujedinjene trupe iz nekoliko evropskih kraljevina i susjednih oblasti. Španski kralj Karlo i zapovjednik njemačkih i austrijskih vojnih jedinica Ferdinand napravili su savez s kraljem neosvojenih ugarskih pokrajina. Neke erdeljske utvrde koje je sultan Sulejman bio predao princu Janošu od Erdelja na čuvanje, nakon smrti Janoša, postaju predmet dogovora nasljednika upraviteljstva u pokrajini s raznim grupama i vojskama. Prema pisanju Nasuha Matrakčija, vojskovođa zvan "Crni Herceg" (Joachim von Brandenburg) šalje skoro 100.000 dobro opremljenih vojnika, i pješadiju i konjicu, i kopnene i riječne trupe, na Budim. Nakon što su došli do Pešte, 27. augusta otpočinj bombardiranje Budima. Opsada Pešte i napad na Budim bili su žestoki. Po zapovijedi sultana, rumelijski beglerbeg Ahmed-paša s vojskom stiže do Petrovaradina, a potom dolazi do Segedina. Što se tiče opsade Pešte, ona je trajala do 13. septembra (1542.).¹⁵ Nasuh Matrakči opisuje zimu u Edirni koju sultan provodi ili u savjetovanjima na divanu ili u lovu na ptice. Francuski kralj Francois I. šalje izaslanika koji donosi pismo sultanu Sulejmanu, tražeći od sultana potporu. Matrakči prenosi sadržaj pisma kroz stihove u poetskoj formi mesnevice (11a, 12a). Sultan poziva Hajrudina Barbarosu u Edirne i naređuje mu da sa stotinu lađa pomogne Francuzima protiv Španije. Hajrudin Barbarosa obećava da će se zaputiti "3.000 milja", te da će pomoći Francuskoj da vrati oduzete teritorije. Određeni su sandžak-begovi koji će krenuti u rat s Hajrudinom Barbarosom, nakon što cjelivaju ruku sultana. Potom sultan naređuje da se poprave svi putevi i konaci od Edirne do Budima, upućujući naredbe zapovjednicima Nikopolja, Silistre, Vidina, Smedereva i Zvornika. Vojska kreće na proljeće prema Budimu. Rumelijski beglerbeg Ahmed-paša kreće u susret sultanovoj vojsci 29. marta 1543. Okupljaju se i drugi zapovjednici sandžaka iz čitavog Carstva.¹⁶ Hajrudin Barbarosa s lađama kreće u pomoć Francuskoj u aprilu 1543. godine. Nasuh Matrakči Bošnjak opisuje vojsku Hajrudina Barbarose u stihu, u formi mesnevice, poredeći otvaranje jedara na lađama sa otvaranjem krila ptica, odnosno sa sedžadama koje se vihore u zraku. Lađe idu preko Inebahta (Navpaktosa), Kalavarte (Kalabrije) u Italiji, preko Riče (kod Messi-

15 Austrijska vojska se povlači zbog nesuglasica s lokalnim mađarskim upraviteljima. Obavještenje sultanovo da bosanski sandžak-beg Husrev-beg i smederevski sandžak-beg Mehmed-beg stignu u pomoć trupama u Mađarskoj, odmah je bilo prslijedeno. Pešta je ostala duže u rukama Austrijanaca, a Ulama-paša pristiže u odbranu Budima, koji su branile i mađarske vojne snage i dijelovi osmanske vojske, na mjesto Husrev-bega i Murad-bega.

16 Podatke koje iznosi Matrakči Visočanin kasnije preuzimaju ostali osmanski hroničari, kao što su Selaniki, Hasan Bey-zade i Ibrahim Alajbegović Pečevi.

ne). Prolaze kraj Strombolija i stižu u Antibes.¹⁷ Zatim se kreće ka Tulu. Matrakči Bošnjak daje prekrasan opis Tulona u stihovima, u poetskoj formi mesneviye, završavajući molbom Bogu: “*O Bože, ovaj grad bez mahana/ Učini da bude pun spahija muslimana*” (22a). Na dvije strane raširene u knjizi Nasuh Matrakči Bošnjak crta Tulon, tada privremeno stolno mjesto francuskog kralja.

Nasuh Matrakči Silahi Bošnjak iz Visokog, Tulon 1543. godine
Sulejmannama / Knjiga o Sulejmanu Zakonodavcu
(Topkapı Sarayı Müzesi - Hazine ktp. 1608.)

17 Nasuh Matrakči odmah daje sliku Antibesa. Da li to znači da je bio zajedno s Hajrudinom Barbarosom? Inače, kako bi mogao tako vjerno nacrtati grad ako nije bio tamo.

Hajredin Barbarosa potom ulazi i u Marsej. Taj dolazak Nasuh Matrakçi također opisuje u stihu.

Ṭurup andan şıġınub müste‘âne
Olub Marçilye şehrine revâne

Ṭuyacaġ irdiġin ĥayliyle serdār
Ṭonanmasıyla ħarşu çıġıdı küffār

Çün irdi ĥayliyle Paşa o şehre
Şadālar şaldı toblar rüy-ı dehre

(S:24a)

*Zastadoše, te sa te strane utočište od Njega zatražiše,
prema gradu Marseju krenuše,*

Da je s vojskom serdar pristigao, oni čut će.

S ratnim brodovljem u susret nevjernici izadoše,

Kad u taj grad paša s vojskom pristiže,

Ka površini ovog svijeta topovi jeku odaslaše.

Hajrudina Barbarosu dočekali su s počastima i velikim poštovanjem. Pozvali su ga i na gozbu koju su priredili povodom dolaska saveznika Osmanlija sa dijelom osmanske flote. Nakon toga slijedi zajednički pohod prema Nici, koju su željeli osloboditi od Španjolaca. Hajrudin-paša Barbarosa šalje zajedno Saliha Reisa i francuskog kapetana Konta Kilarija da pozovu neprijatelja na mirnu predaju utvrda u Nici. Slijedi odbijanje i opsijedanje Nice s mora. Nasuh Matrakçi opisuje branitelje utvrde kao hrabre borce čije su puške poput "aždaha koje neprestano bljuju vatru". Da bi što bolje predstavio koji se dio Nice osvaja, Matrakçi daje sliku Nice i crta raspored brodova u toj bici.

Kad opisuje utvrdu Nice, Nasuh Matrakçi piše o zidovima od čelika. Napad ide dalje. Postepeno se osvajaju vanjske zidine. Napadači, udružene snage Francuza i Osmanlija, osvajaju vanjske zidine grada, dok se neprijatelj povlači u unutarnje zidine, odnosno u utvrdu povrh grada, na brežuljku. U mesnevi-rimi Matrakçi to ovako opisuje:

Girīzān girdi cümle iç ĥisāra

El urdı sāz-ı cenk u kārzāra

(S:29a)

*Oni što bježe svi uđoše u unutarne utvrđenje
Oružje za ratovanje i udaranje opet u ruke uzeše...*

Devetnaesti dan opsade na vanjskim zidinama grada bila je postavljena „zastava islama“ (*sancak-ı islām*). U unutarnjim zidinama ostaje dio Španjolaca koji se brani. Njihov zapovjednik nudi dogovor: ako se muslimani potpuno povuku iz grada, predat će grad Francuzima. Francuski izaslanik to saopćava Hajrudinu Barbarosi i on se potpuno sa svojim vojnicima i „zastavom“ povlači iz grada. Međutim, Španjolci su čekali pomoć drugih trupa i nisu se htjeli predati. Francuski izaslanik je opet poziva Hajrudin-pašu, koji se vraća i počinje napad sa svih strana, bez dopuštanja da se neprijatelj izvuče preko brda. Unutarnji dio grada počeo je gorjeti od silne paljbe iz topova sa mora, tako da se i luka zapalila, neprijatelj se predao Francuzima, koji se zahvaljuju osmanskoj vojsci na potpuno ispunjenom dogovoru. Hajrudin-paša kao iskusen morski ratnik odmah nakon žestoke paljbe povlači brodove na pučinu, kako bi izbjegli mogućnost da vatra iz grada i luke zbog vjetra ne zahvati jedra osmanskih lađa. Usidrio se u blizini, na otoku Santa Margarita (صانته مارغرده). Španski vojskovođa Andrea Dorja saznaje da se osmanska vojska usidрила na Santa Margariti i kreće s flotom iz Venecije da presretne osmansku flotu, ali je uletio u zasjedu dobro raspoređenih brodova Hajrudina Barbarose. Ostatak španjolske mornarice povlači se. U oktobru 1543. godine osmanska vojska stiže do Tulona. Nasuh Matrakči u stihovima pjeva o tom dolasku osmanske vojske u Tulon:

Tulon'da çün karar eyledi 'asker
'Adālet eyleyüb serdār-ı şafder

Gelüb aṭrafdan ni'met-i ferāvān
Döküldi kim yoğ idi ḥadd ü pāyān
(S:31a)

*Tako se vojska u Tulonu smjesti,
Hrabri zapovjednik pravedno postupi.
Obilne blagodati dolažahu sa strane,*

I sipahu tako da im ni ograničenja i ni kraja ne bijaše.

Nasuh Matrakči pohvalno opisuje Hajrudina Barbarosu. Lijepa je slika Venecije u nastavku knjige. Kad prikazuje figuru protivnika, Nasuh Matrakči kaže za Andrea Doriju i njegove prijatelje da su im „nosevi kao Kaf-planina“. U podsjećanju na Bitku kod Perveze Matrakči počinje opis u poetskoj formi mesnevice:

Dönüb āba niçe āhen yürekler
Kılıçlardan çekildi hoş kürekler

Dikildi tırkeştī-veş sinānlar
‘Inān-ı tūsinān oldu dümenler

Göründi tīglerden tende yara
Çü mähī ābdan düşmüş kenara
(S:35b)

*U vodu se pretvorilo dosta srca željeznih
Veslalo se veslima od mačeva boljim.
Navlake za strijele i koplja podigoše se,
Kormila postadoše dizgine za konje.
Na tijelu se od mačeva ukazala rana,
Kao da je riba iz vode na obalu ispala.*

Nasuh Matrakçi Bošnjak je majstor opisa bitaka. Na brojnim stranicama njegovih djela osjeća se duh, katkad, prenaglašenoga viteštva. U djelu *Sulejmannama* Nasuh, nakon opisa vojevanja Hajrudina Barbarose, nastavlja opis pohoda sultana Sulejmana na Budim. Vojska je, naime, krenula 23. aprila 1543. iz Edirne prema Budimu. Matrakçi opisuje i slika mjesta kroz koja prolazi. Usput opisuje i vojskovođe koje se bore kod Budima u maju mjeseću, dok sultan s vojskom ide iz pravca Sofije prema Nišu. Takvi opisi često su praćeni stihovima u formi mesnevije (51). Ništa manje živo nije opisana vojska u pratnji sultana kad 17. maja kreće iz Sofije prema Nišu:

Buyurđı oldı leşker şaf keşide
Dürüldi žalbe merdān-ı güzide

Açub pervāz-ı Sulţānī alemler
‘Alem dibinde tırdı muhteşemler

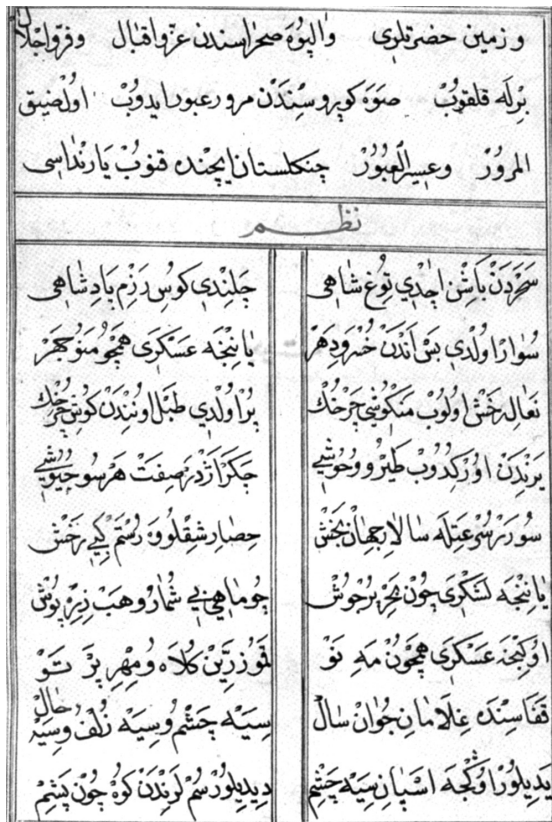
Yerinden opdı ol küh-ı girānlar
Toķundı birbirine āsumānlar
(S:51b)

*On naredi, i vojska se pretvori u bojne redove.
Ti odabrani junaci prema srcu se postrojiše,*

*Sultanske zastave otvoriše i dadoše da polete.
Podno zastave stajale su veličanstvene vojske,
Kao da učiniše da se teška brda sa svog mjesta pomjere,
Kao da se nebesa među sobom dotaknuše.*

Čadori sultanski opisuju se kao cvjetovi po livadama i pašnjacima. Matrakči uz spomenute opise doista slika livade u maju, kao i manja mjesta kroz koja prolazi sultanova vojska. Poezija ima funkciju slikanja riječima, dok naslikane slike dočaravaju tekst djela vidljivim bojama osmanskih minijatura 16. stoljeća. Pašnjaci se, zbog vojske na njima, porede s morima, a redovi vojnika sa „željeznim valovima“, sultan je mjesec sa ogrtačem od sunca, a ostali su zvijezde oko tog mjeseca. Teški topovi od Beograda bili su prevoženi lađama. U formi mesnevice Matrakči daje duži opis požara u Beogradu. Zanimljiv je i stihovani opis prolaska sultanove vojske kroz Osijek u julu 1543. godine. Okruživanje utvrde Šikloš Nasuh Matrakči iz Visokog opisuje na sljedeći način:

Nasuh Matrakči Silahi Bošnjak iz Visokog početak opisa okruživanja utvrde Šikloš

Sulejmannama / Knjiga o Sulejmanu Zakonodavcu (Topkapı Sarayı Müzesi - Hazine ktp. 1608; 77b)

Seherden başın açdı tūğ-ı şāhī
Çalındı kūs-i rezm-i padişāhī

Süvār oldı bes andan husrev-i dehr
Yanınca ‘askeri hem-çü Menüçehr

Ne‘al-i raḥş olub menkūş-ı çarḥuñ
Pür oldı ṭabl öninden gūş-i çarḥuñ

Yerinden ürgidüb tayr u vuhūşı
Çeker ejder-şıfat her su cüyüşı

Sürer sür‘atīle salar cihān-baḥş
Hişār-ı Şıḳlo Rüstem gibi raḥş

Yanınca leşkeri çün baḥr-i pür-cūş
Çü māhī bi-şümār u heb zırh-püş

Önünce ‘askeri hem-çün meh-i nev
Ḳamū zerrīn külāh ü mihri pertev

Ḳafasında ḡılāmānı cüvān-sāl
Siyeh çeşm ü siyeh zülfü siyeh hāl

Yedilür önce espān-ı siyeh çeşm
Didilür sümlerinden küh çün peşm

Yedekler ki öğredür tāvūsa cevlan
Yeder her birini bir merd-i meydān

Bulardan ḡayri gebrān-ı müselleḡ
Niçe bin esb-i rehvar u mu‘allem

Bu dārātiyle çün Dārā-yı devrān
İrişdi ḳal‘aya çün baḥr-ı ‘Ummān

Nazar şaldı irāḳdan şāh-ı ‘alem
Göründi ḳarşūdan bir ḥışn-ı muḥkem

İrişince hemān emr itdi leşker
Ḳuşatdı çevresin mānend-i ejder

İdüb simurg-veş cenk-i maşāfi
Kuşatdı ‘askerine küh-ı Kāfi
(S:77b-78a)

*Od jutra vladarev tug-biljeg¹⁸ svoju glavu otkri,
Zasvira ratni bubanj sultanski.
Vladar vremena odmah zatim ata uzjaha,
Kraj njega je vojska kao u Minučehra.¹⁹
Potkovice od konja postadoše, gle, minduša nebeska.
Uho nebesko ispuni se glasom ratnoga bubnja.
Sa zemlje strahom tjerajući ptice i životinje,
vojske, poput aždaha, na sve se strane šire.
Žurno zapovjednik ovosvjetski ide
Prema utvrdi Šikloš, poput Rustema konja jaše.
Sa njim vojska njegova poput mora živahna.
Poput riba bez broja, sva u pancirima.
Vojska ispred njeg poput mladog polumjeseca.
Svi su blistavih kapa, sjajnih poput sunca.
Na glavama junaka, mladih po godinama sve
Oko crno, soluf crni i crni ben je.
Ispred jašu konjanici crnog oka.
Kažu, od njihovih kandži brda postaju vuna.
Oni koji su u pričuvu uče pauna kako da se uzdignuto šeće.
Svakoga od njih jedan junak od megdana pokreće.
Osim njih i geberani koji su postali muslimani,
Na hiljade atova pripitomljenih i podučениh.
Tako Darije ovog vremena, sa svim što posjeduje
Stiže do tvrđave - kao Omansko more.
Izdaleka pogled pruži vladar svijeta.
Na suprotnoj strani ukaza se neka utvrda ojačana.
Čim stiže, odmah izda naređenje.
Vojska se kao aždaha obavila oko nje.
Kao Simurg vojne redove uspostavljajući tada,
Okruži ju: za vojsku je ona kao Kaf-planina...*

Nakon što je 30. juna okružena utvrda Šikloš, u nastavku djela opisuje se taktika strpljivosti. Nekoliko dana nakon opsade bilo je zasjedanje Divana.

18 Nosio se na dugačkom koplju, spada u vladarske vojne insignije.

19 U perzijskoj mitologiji, Minučehr je sin Feriduna.

Osvojene su vanjske zidine, a potom je nastavljeno osvajanje i ostalog dije-
la tvrđave. Osmanska vojska je do 19. jula ušla u tvrđavu. Nasuh Matrakçi
Bošnjak u stihu detaljno opisuje sukob sa vojnicima u unutarnjim zidinama
utvrde Šikloš. I „neprijateljski“ i osmanski vojnici opisuju se kao „krokodli u
moru krvi“. Na sličan način Matrakçi opisuje i osvajanje ostalih utvrda. Prvo
je osvojena utvrda Pečuh. Detaljno je opisano osvajanje utvrda Ostorgon, Tata
i Vilan. Bosanski sandžakbeg Ulama-paša²⁰ prodire dalje na neprijateljske
teritorije na sjeveru i donosi veliki ratni plijen. Vrlo su slikoviti stihovi Nasu-
ha Matrakčija povodom opisa utvrde Tata:

Āsümān-ı ma‘reke pür mīg olub
Berķ-i tīgiyle cihān içi tölub

Ṭutdı āfākı şadā-yı dār u gīr
Korķusından oldı lerzān çarķ-ı pīr
(S:104a)

*Nebo bitke puno oblaka bi,
Dok se središte svijeta munjom mača ispuni.
Zvuk ratovanja obzorja poklopi,
Ostarjelo nebo zbog straha od njegov zadrhti...*

Put sultana Sulejmana Zakonodavca prema Budimu bio je pun opsada
i osvajanja. Stolni Biograd je osvojen u septembru 1543. godine. Matrakçi
nastavlja opis dolaska Hajrudina Barbarose u Istanbul i slanja delegacije iz
Stolnog Biograda u Francusku preko Dubrovnika, Venecije i Italije do grada
Gižona. Nasuh Matrakçi Bošnjak dovršava ovo svoje djelo 3. džemadel-ahira
950. / 3. septembra 1543. godine.

O poetici narativnog mozaika u djelima

Nasuha Matrakčija Bošnjaka

Jedno od prvih historijskih djela Nasuha Matrakčija Bošnjaka jeste
Mecme ‘ü-t-Tevārīh (مجمع التواريخ) / *Stjecište hronika* [926/1520]. Koncept
djela uvjetovan je Taberijevom historijom *Tārīh al-rusul wa al-mulūk*. U
Matrakčijevom djelu ima dosta prevođenja, adaptacija, ima i proze, a i kraćih

20 Mujadžević, Dino (2008:402) „Mühimme defter iz 1552. - Osmanski izvor za povijest
Slavonije i Srijema“, *Scrinia Slavonica*, VIII (2008).

poetskih odlomaka. Nasuh Matrakči Bosnevi dodatno je afirmirao “klasičnu historiografsku” taberijansku metodu u osmanskoj historiografiji početkom 16. stoljeća. On opisuje događaje u scenama, razvijajući narativnu scenu do detalja. Kod Taberija se poezija najčešće koristi u redžez-metru i često ima parnu rimu. Kod Matrakčija i drugih osmanskih hroničara najčešća poetska forma za duže poetske opise kakva događaja u hronici jeste poetska forma mesneviye. Funkcija poezije u općem okviru historijskog narativa ponajprije je dekorativna, ali i vrlo upečatljiva. Ona ima, dakle, i posebnu strukturalnu vrijednost u naglašavanju poruke kakva djela.

Poetski fragmenti i dekorativno i ritmički naglašavaju određeni dio teksta, čime se tradicionalno u literaturi na orijentalnim jezicima često pokušava razbiti mirni, usporeni, statički model autorske naracije. Poetska scena uklopljena u prozni tekst često je sastavni dio želje (i plana) naratora, pisca da dodatno naglasi zaplet u tekstu, ali, i da istodobno ugodi “narativnoj želji” prefinjenog čitatelja, s druge strane. Dvostruka usmjerenost naracije u djelu, od želje autora da priču dovede do kraja pa do želje čitatelja da “narativna igra” što duže traje, nužno dobija različite forme i sekvence koje čas ubrzavaju priču, čas je usporavaju i razvlače. Ovaj postupak pripovijedanja u starijim bošnjačkim hronikama na osmanskom jeziku gotovo da je kanoniziran s filotehničkoga aspekta. Po tehnici i sadržaju pisanja, Matrakčijeve hronike su i književna i historijska djela sa posebno formuliranim slikama koje katkad obiluju brojnim, čak i ne baš tako važnim historijskim podacima, s jedne strane, dok u nekim dijelovima gotovo da skrivaju historijsku zbilju i naglašavaju autorovu narativnu želju da kaže nešto što se samo njemu čini važnim. Na taj način, svjesno ili nesvjesno, pravi otklon od historijske realnosti i kreće ka oblikovanju imagološke slike djela. Naracija u hronikama Nasuha Matrakčija Bošnjaka više je podređena velikoj “historijskoj priči” nego što je u službi praćenja “emotivnog” u svijesti likova koje opisuje. To je opća tendencija koja žanrovski samo donekle pravi razliku između osmanske historijske hronike i biografije. Imagološke želje naratora najčešće i najprihvatljivije se semiotički kodiraju kroz određene izreke, poslovice, citate ili kroz poeziju koja je sama po sebi kodirana određenom epskom ili lirskom matricom. Štaviše, i neke se poslovice ili izreke mogu smatrati određenom vrstom komprimiranog protonarativa, a ako se one iskažu unutarnjom rimom, onda su stilski još efektnije i idejno snažnije. Poetski narativni fragmenti u hronikama su, stoga, najčešće varijabilni u tekstualnom mozaiku djela, ali su često i sastavni dio “narativne želje” teksta, mjesto autorske digresije i bijega od činjenica neumitne historijske realnosti. Čak i u šabloniziranim poetskim opisima sultanskog pohoda i “pobjedničke vojske”, u tekstualnom mozaiku djela, jasno biva idejno stajalište koje je sastavni dio narativnog horizonta Matrakčijevih hronika. Kao da je i poezija sama po svojoj naravi uključena u

narativnu strukturu kroz prepoznatljive idejne, imagološke narativne filtere. Zanimljiva je još jedna osobitost poetskih fragmenata u Matrakčijevim hronikama: stihovi su katkad pisani pod jakim nabojem visokostiliziranih kanona jezičkostilskog izraza kičene osmanske poetike, dok su nekad prilično jednostavni, gotovo šablonizirano predvidljivi. No, općenito promatrajući, ako se promatra struktura Matrakčijevih hronika i drugih proznih djela, uočava se nevjerovatna simbioza proznih i poetskih fragmenata teksta, a u narativnim djelima poetski fragmenti su katkad narativni a nekad deskriptivni, opisni. Narativni poetski fragmenti u tekstualnom mozaiku Matrakčijevih hronika u jačoj su povezanosti s cjelinom narativnog teksta. Povezanost je i formalne, strukturalne, ali i konceptualne naravi, dok stilska izražajnost i ekspresivnost takvih poetskih fragmenata povećavaju i stilogenost samog djela. Na kraju treba naglasiti da je jedna od općih osobitosti gotovo svih proznih djela Nasuha Matrakčija Bošnjaka simbioza proznih cjelina i poetskih fragmenata koji se međusobno dopunjuju.

Summary

A REVIEW OF THE SYMBIOSIS OF POETIC AND PROSE NARRATIVE IN THE WORKS OF NASUH MATRAKČI BOŠNJAK (?-1564)

The article draws attention to a symbiosis between prose and poetic narrative in the works of Nasuh Bošnjak, also known as Matrakčki Visočanin (ie, from the town of Visoko). His works are interesting both from the point of general cultural studies as well as from the point of linguistic or literary analyses. Matrakčki Visočanin finds the basis for his own narrative in the world history narrative, the Prophet's biography and royal chronicles. The article highlights the function of poetry in his prose works, mainly his travel accounts. Although the function of poetry in the general framework of Matrakčki's historical narrative is decorative, it clearly has a special structural value in that it emphasizes certain messages and ideas found in his works. In general, one of the regular features of nearly all works of this writer is the symbiosis and mutual complementarity of prose units and poetic fragments.